

บทที่ 7

ข้อมูลสภาพปัญหา ความต้องการและการจัดกระบวนการเรียนรู้ ของกลุ่มเด็กและเยาวชน

7.1 บริบทของชุมชนบ้านวัดมะเกลือ

7.1.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้านวัดมะเกลือ

หมู่บ้านที่ดำเนินการศึกษาและปฏิบัติการคือ **หมู่บ้านวัดมะเกลือ** หมู่ 4 เป็นหมู่บ้าน 1 ใน 8 ของตำบลคลองโยง มีสะพานร้อยปีที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสะพานไม้ข้ามคลองนราภิรมย์ ปัจจุบันเป็นสะพานที่ข้ามเขตสองจังหวัดคือ นครปฐมและนนทบุรี เดิมเป็นพื้นที่เดียวกัน แต่เมื่อขุดคลองและมีการแบ่งเขตพื้นที่ปกครอง จึงใช้คลองนราภิรมย์เป็นเส้นแบ่งเขต หมู่บ้านวัดมะเกลือ เดิมเรียกว่า หนองปลาตึก¹ เพราะเป็นบริเวณที่มีปลาตึกชุกชุม และเปลี่ยนมาเป็นชื่อปัจจุบันเพราะมีเปลี่ยนตามชื่อวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน คือวัดมะเกลือ ที่มีอยู่กว่าร้อยปี หมู่บ้านวัดมะเกลือมีบ้านเรือนประมาณ 504 หลังคาเรือน มีประชากร 1,382 คน (เป็นชาย 665 คน หญิง 767 คน หากแบ่งตามวัยพบว่า มีผู้สูงอายุ 91 คน เด็ก 489 คน ที่เหลือ 902 เป็นคนวัยแรงงาน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร ทำนา และทำสวน โดยอาศัยน้ำจากคลองนราภิรมย์ และคลองทวีวัฒนา พื้นที่ดินของหมู่บ้านวัดมะเกลือทั้งหมดจำนวน 2,900 ไร่ แต่เป็นที่ดินของชาวบ้านเพียง 900 ไร่ ที่เหลือเป็นที่ดินโรงภาพยนตร์ของบริษัทกันตนาประมาณ 2,000 ไร่ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของที่ทำการเทศบาลตำบลคลองโยง โรงเรียนวัดมะเกลือ วัดมะเกลือ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองโยง1 อีกด้วย เมื่อพิจารณาอาณาเขตทั้งหมดของหมู่บ้านวัดมะเกลือ

ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลนราภิรมย์ อำเภอบางเลน
ทิศใต้	ติดกับ	หมู่ 5 ตำบลคลองโยง
ทิศตะวันออก	ติดกับ	คลองนราภิรมย์
ทิศตะวันตก	ติดกับ	หมู่ 2, 3, และ 7 ตำบลคลองโยง

7.1.2 สภาพทั่วไปของเด็กและเยาวชน

7.1.2.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ร่วมกิจกรรม

เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านวัดมะเกลือที่เข้าร่วมโครงการเด็กมะเกลือพิทักษ์รักถิ่นส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านวัดมะเกลือ จะมีเพียงร้อยละ 30 ที่มีบ้านเรือนอยู่นอกเขตหมู่บ้าน แต่ก็อยู่บ้านใกล้เคียง สามารถเดินมาหรือขี่จักรยานมาร่วมกิจกรรมได้ ซึ่งเด็กเองก็ไม่ได้กังวล

¹ จากหนังสือ นราภิรมย์ บันทึกว่าด้วย”บ้านวัดมะเกลือ” ชุมชนเก่าแกริมคลองนราภิรมย์ ที่ระลึกเนื่องในโอกาสงานฉลองสะพาน 100 ปี วันที่ 30 สิงหาคม 2552

หรือสนใจว่าตนเองอยู่ในหรือนอกหมู่บ้าน เพราะเด็กก็มีเพื่อนเล่นวิ่งไปวิ่งมาระหว่างหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนั้นในความคิดของเด็ก การแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้านไม่ใช่สิ่งสำคัญมากไปกว่าการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ความสนุกสนาน การมีเพื่อนและการนำความรู้ที่ได้มาใช้ประโยชน์ต่อไปข้างหน้ามากกว่า

ในระหว่างดำเนินกิจกรรม พบว่าสามารถแบ่งเด็กออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ คณะผู้วิจัยเรียกว่า กลุ่มเด็กเล็ก จะเป็นกลุ่มที่เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึง 6 และมีเด็กประถมปีที่ 1 เข้ามาร่วมด้วยอีก 2 คน(อายุระหว่าง 9 - 12 ขวบ) และ กลุ่มเด็กโต จะอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 1 - 6 (อายุระหว่าง 13 - 17 ปี) การเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีทั้งกลุ่มเด็กเล็กและเด็กโตเข้าร่วมคละกันไป แต่เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมไประยะหนึ่งปรากฏว่าเด็กเล็กเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเด็กโต และเด็กหญิงรวมทั้งเด็กเล็กและเด็กโตเข้ามาร่วมกิจกรรมมากกว่าเด็กชายประมาณร้อยละ 70 นอกจากนี้เมื่อดูจากรายชื่อ(ในภาคผนวก) ลงทะเบียนในแต่ละครั้งที่เด็กเข้าร่วมกิจกรรมพบว่า มีจำนวนเฉลี่ยครั้งละ 20 คน ซึ่งก็สลับไปๆมาๆ หากนับรวมทุกคนที่ผ่านกิจกรรมแล้วจะประมาณ 60 คน เด็กส่วนใหญ่เรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดมะเกลือซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านบริเวณเดียวกับวัดมะเกลือ มีบางคนที่พ่อแม่มีฐานะดีก็จะส่งเรียนในโรงเรียนเอกชนนอกหมู่บ้าน เช่น โรงเรียนบุญยศรีสวัสดิ์ เป็นต้น

หากดูจากสภาพครอบครัวร้อยละ 70 ของเด็กกลุ่มนี้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ ที่เหลือร้อยละ 30 อาศัยอยู่กับผู้ปกครองที่เป็น ปู่ย่า ตายาย พ่อหรือแม่เดี่ยว สำหรับเด็กที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่พร้อมหน้าทั้งสองคนเพราะพ่อแม่แยกทางไปมีครอบครัวใหม่บ้าง พ่อหรือแม่เสียชีวิตบ้าง เมื่อดูอาชีพที่พ่อ แม่ หรือผู้ปกครองที่เด็กอาศัยอยู่พบว่า ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รองลงมาคือค้าขาย ทำนา และมีบ้างที่ทำงานราชการ เช่น ทำงานเทศบาลคลองโยง เด็กส่วนใหญ่อยู่กับครอบครัวที่มีสมาชิกอาศัยอยู่ด้วยกันจำนวน 5 คน มีสมาชิกในครอบครัวสูงสุด 7 คน และต่ำสุด 4 คน ฐานะของครอบครัวเด็กจะอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นเด็กต้องช่วยเหลือครอบครัวในหลายๆด้าน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานบ้าน เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน หุงข้าว ล้างจาน เช็ดช้อน กรอกน้ำ เก็บที่นอน พับผ้า ส่วนเด็กโตก็จะรีดผ้า เลี้ยงน้องด้วย บางคนที่บ้านเลี้ยงสัตว์เด็กก็จะมีหน้าที่ดูแล เช่น ให้ข้าวสุนัข แมว เด็กโตบางคนต้องช่วยทางบ้านเลี้ยงหมู เด็กที่บ้านมีร้านขายของชำก็จะช่วยพ่อแม่ขายของด้วย ซึ่งภาระหน้าที่เหล่านี้เด็กแต่ละคนจะบอกเล่าด้วยความภาคภูมิใจต่อความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัวมากกว่าจะรู้สึกว่าเป็นภาระหน้าที่ หรือถูกบังคับ

เด็กทุกคนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง หลายคนมีพ่อแม่มารับมาส่ง บางคนก็ขี่จักรยานมาเอง พื้นที่จัดกิจกรรมอยู่ในบริเวณวัดมะเกลือจึงไม่ลำบากต่อการเดินทางของเด็ก ซึ่งก็สอดคล้องกับการสอบถามว่าการเข้าร่วมกิจกรรมนี้เด็กทุกคนมาด้วยความสมัครใจ ไม่ได้ถูกบังคับจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองและสอดคล้องกับข้อมูลที่พบว่าเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่เริ่มแรกจะรู้ข้อมูลการร่วมกิจกรรมจากคณะทำงานในชุมชน (ป้าดำ ป้าต๋อย และป้าหน่อง²) ส่วนเด็กที่เข้ามาภายหลังจะเป็นเด็กที่เพื่อนๆที่มาร่วมกลุ่มแล้ว ชักชวนเข้ามา ซึ่งก็เป็นส่วน

² ป้าดำ คือ คุณวลี สวดมาลัย, ป้าต๋อย คือ คุณอุมาวรรณ ทองสุพรรณ
ป้าหน่อง คือ คุณพนทิพย์พา รักษ์พันธุ์

หนึ่งที่แสดงว่าเด็กให้ความสนใจและเห็นความสำคัญในการร่วมกิจกรรมจึงไปเล่าปากต่อปากและได้ชวนเพื่อนมาเข้าร่วมด้วย

ประวัติการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆที่ผ่านมาของเด็กกลุ่มนี้ คณะผู้วิจัยพบว่าเด็กหลายคนเคยทำกิจกรรมต่างๆกับโรงเรียน เช่น อบรมมัคคุเทศก์น้อย แต่กิจกรรมไม่ต่อเนื่องเด็กจึงยังไม่สามารถนำประสบการณ์ที่เรียนรู้มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อเนื่องได้ อบรมแล้วจึงหายไป แต่สิ่งที่เกิดประโยชน์คือ การกล้าแสดงออกของเด็กๆหลายคนที่เคยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรม อ.น้อย มัคคุเทศก์น้อย การงานอาชีพและเทคโนโลยี(งานประดิษฐ์) กิจกรรมร้องเพลงพื้นบ้าน โรงเรียนในฝัน เป็นต้น

7.1.2.2 สภาพปัญหาของกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านวัดมะเกลือ

จากสภาพปัญหาชุมชนที่มีความหลากหลายของผู้คนที่มาจากหลากหลายพื้นที่ ภาพของผู้คนวัยหนุ่มสาวออกไปทำงานในเมือง ป่วยตายายเลี้ยงดูหลาน ภาพของคนต่างถิ่นอพยพเข้ามาทำงานเป็นแรงงานตามสวนกล้วยไม้ สวนผลไม้ ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนริมคลองนราภิรมย์ เป็นวิถีของความสงบสุข ผู้สูงอายุออกจากบ้านมาทำบุญที่วัดมะเกลือซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน การเกื้อกูลกันของชาวชุมชนยังมีให้เห็นอยู่เนืองๆ แต่ก็ยังมีภาพของการแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่า สิ่งเหล่านี้ก็จะมีควบคู่กับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น ยาเสพติด ร้านเกมส์ และการพนัน หมู่บ้านวัดมะเกลือก็ไม่ต่างจากชุมชนอื่นๆ ในบริเวณเดียวกัน สิ่งที่คุณปกครองพ่อแม่ห่วงลูกหลานก็คือการถูกล่อลวงเข้าสู่วงจรเหล่านี้โดยไม่รู้ตัว

ตอกย้ำความชัดเจนด้วยละครซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของเด็กมะเกลือที่มาร่วมกิจกรรมได้แสดงออกมา จากโจทย์ที่ให้สะท้อนสภาพหมู่บ้านในปัจจุบันที่เด็กเผชิญ ได้ฉายภาพสังคมบ้านมะเกลือได้เป็นอย่างดี เช่น ภาพของเด็กติดเกมส์คอมพิวเตอร์ ภาพเด็กเห็นคนเสพยาเสพติด และคนเล่นการพนัน เป็นเรื่องราวที่ชัดเจนมากกว่าภาพอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้อยู่ในความคิดคำนึงของเด็กและเยาวชน มากกว่าภาพวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน อีกสิ่งหนึ่งที่สัมผัสได้จากความคิด และคำถามที่เด็กส่วนใหญ่ถามขึ้นเพื่อทำความรู้จักซึ่งกันและกันในการแนะนำตัว คือ เรื่องแฟน ไม่ว่าจะเป็นเด็ก 10 ขวบ หรือเด็ก 17 ปีก็ตาม จะตั้งคำถามว่า “มีแฟนหรือยัง” พบว่าคำถามนี้เป็นคำถามที่มีการถามมากที่สุด ถือได้ว่าเป็นค่านิยมของเด็กและเยาวชนบ้านวัดมะเกลือในปัจจุบัน เหล่านี้หากไม่เร่งสร้างเกราะคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชน และสร้างพื้นที่ดีไว้ให้เขาเหล่านั้นแล้ว อนาคตก็อาจจะแก้ไขได้ยากมากขึ้น

7.1.3 ความสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชน

ในอดีตการพัฒนาเด็กและเยาวชนจะเป็นการพัฒนาที่ตัวเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีศักยภาพเพิ่มขึ้นจากพื้นฐานที่มีแต่เกิดหรือตามธรรมชาติ เช่น การอ่านออก เขียนได้ เล่นดนตรี วาดรูปเป็น และอีกมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านร่างกาย ในปัจจุบันการพัฒนาข้างต้นก็ยังมีความต้องการอย่างต่อเนื่อง แต่หลายคนมองว่า สิ่งสำคัญที่ไม่ต่างกับศักยภาพทางด้านร่างกายก็คือการพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดและสังคมเพราะถึงแม้เด็กจะมีความสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ จนชนะเลิศเป็นที่หนึ่งของการแข่งขันต่างๆ แต่หากเด็กส่วนใหญ่ยังมีความคิดเห็นแก่ตนต้องการ

เอาชนะผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงสิ่งรอบข้าง ตนเองต้องมาเป็นทีหนึ่งก่อนเสมอ เช่นนี้ในอนาคตก็คงมีคนเห็นแก่ตนมากมายเต็มไปหมด ดังนั้นการพัฒนาทางความคิดและสังคมจึงเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพทางกาย เช่น คิดที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น จิตอาสาสมัครที่จะทำเพื่อสังคม เป็นต้น

ในหมู่บ้านวัดมะเกลือเป็นจุดเริ่มต้นที่มองเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาให้เด็กและเยาวชนมีสำนึกในการทำเพื่อชุมชนและสังคม ความสำคัญของการพัฒนาทางความคิดจิตอาสาของเด็กและเยาวชนลูกหลานชาวคลองโยง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีการพัฒนาความคิดจิตอาสาที่จะทำให้ชุมชนคลองโยง โดยเริ่มกิจกรรมที่หมู่บ้านวัดมะเกลือได้เกิดสำนึกของการรักถิ่นของตนเอง พัฒนาชุมชน และร่วมรักษากฎมียา วัฒนธรรมที่ดีของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย . ทั้งนี้ เพราะเด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เจริญก้าวหน้าบนรากฐานของแก่นวัฒนธรรม กฎมียาที่ดีของชุมชน เพราะถึงแม้ในอนาคตเด็กและเยาวชนจะโตเป็นผู้ใหญ่ อย่างน้อยก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดที่ดี ไม่เอาเปรียบสังคม และเห็นแก่ความสำคัญของส่วนร่วมไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม

7.1.4 ศักยภาพ ความต้องการการเรียนรู้

กลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านวัดมะเกลือ ส่วนใหญ่เป็นคนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่ดั้งเดิม จะมีบางครอบครัวที่พ่อแม่อพยพมาจากพื้นที่อื่น เช่น บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด อุดรหาราชบุรี เป็นต้น เพื่อมาเป็นคนงานในสวนกล้วยไม้ เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จึงเกิด เติบโต และเล่าเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดมะเกลือ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่รับนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาจึงเรียนได้ต่อเนื่อง แต่ก็จะมีบางคนที่พ่อแม่มีฐานะดี หรือออกไปทำงานนอกชุมชน ก็จะพาลูกไปเข้าเรียนโรงเรียนที่อยู่นอกชุมชน ซึ่งก็ยิ่งถือว่าจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับเรียนที่โรงเรียนวัดมะเกลือ

เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการฯ จำนวน 60 คน จะอยู่ในช่วงอายุ 10 – 17 ปี เป็นเด็กที่สนใจที่อยากจะเข้ามาเรียนรู้ร่วมกับโครงการฯ เนื่องจากในช่วงแรกเริ่มโครงการคณะกรรมการชุมชนได้ประกาศเชิญชวนให้เข้ามาร่วมกิจกรรม และคณะผู้วิจัยก็ได้ร่วมพูดคุยกับเด็กในโรงเรียนวัดมะเกลือเป็นสองทาง ก็พบว่าเด็กที่สนใจทั้งเด็กในโรงเรียนวัดมะเกลือ และเด็กโรงเรียนอื่นที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านวัดมะเกลือด้วย และนอกจากนี้เด็กในชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงสนใจอยากเข้าร่วมอีกจำนวนหนึ่ง ทำให้ต้องมีกิจกรรมพบผู้ปกครองเพื่อคัดกรองเด็ก และจากการพบผู้ปกครองก็พบว่าเด็กบางคนอ้างกับผู้ปกครองว่าจะมาร่วมกิจกรรมกับโครงการฯ แต่จริงๆแล้วไม่ได้มา ทำให้โครงการฯ ต้องมีการคัดกรองเด็กที่สนใจจริงๆ เข้าร่วมโครงการ

จากการประเมินศักยภาพของเด็กและเยาวชน สิ่งหนึ่งที่คณะกรรมการชุมชนและคณะผู้วิจัยพบก็คือ เด็กมีความสามารถที่ต่างกัน เช่น เด็กในกลุ่มวัย 9-11 ขวบบางคนยังเขียนหนังสือไม่ได้ หรืออ่านได้บ้างแต่ไม่คล่องนัก ส่วนเด็กในกลุ่มที่อายุ 12-14 ปี สามารถอ่านออก เขียนได้ และนำเสนอหน้าห้องได้ แต่ยังมีเด็กที่อยากที่จะเล่นสนุกมากกว่าเน้นการให้ความรู้ทางวิชาการโดยตรง เด็กกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่มีความกล้าแสดงออก กล้าพูดและซักถาม ข้อสำคัญคือเรียนรู้เร็ว ส่วนกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่อายุ 15-18 ปี เป็นกลุ่มที่มีความพร้อมในการเรียนรู้มากที่สุด

เพราะอ่านออก เขียนได้ และมีความคิดวิเคราะห์ได้พอสมควร แต่กลับให้ความสนใจในกิจกรรมน้อยกว่าเด็กกลุ่มอื่น ดังนั้นจึงเป็นโจทย์ที่ยากพอสมควรสำหรับคณะผู้วิจัยที่ต้องคิดค้นหาวิธีการจัดกิจกรรมที่จะสามารถผสมกลมกลืนเด็กในวัยต่างๆให้มีส่วนร่วมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมบางคนยังไม่เคยมีประสบการณ์การทำกิจกรรมพัฒนาต่างๆในชุมชนเลย สิ่งหนึ่งที่ค้นพบจากการเริ่มกิจกรรมก็คือเด็กทุกคนมีจิตใจที่อยากจะพัฒนาชุมชน เพียงแต่ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร หรือทำอะไรจึงเรียกว่าเป็นการพัฒนา นั่นคือสิ่งที่เงินทุนสำหรับการดำเนินโครงการฯ นอกจากนี้กลุ่มผู้สนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง พระในวัดมะเกลือ ก็ให้ความสำคัญต่อการทำกิจกรรมหลายคนมารับ-ส่งลูกหลานด้วยตนเอง บางคนมานั่งสังเกตการณ์ บางคนนำขนมมาให้ หรือบางคนสมทบทุนค่าอาหารกลางวันอีกด้วย

ในด้านความต้องการอีกสิ่งหนึ่งหมู่บ้านวัดมะเกลือที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นทุนที่โครงการมีก็คือ ความต้องการในการเปิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือให้สาธารณะชนได้รู้จัก แต่ยังหาคนที่จะแนะนำพิพิธภัณฑ์ไม่ได้ ชุมชนจึงมองว่าหากเด็กกลุ่มนี้ได้รับการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และกล้าแสดงออกมากขึ้น ก็จะทำหน้าที่ในการนำเสนอและแนะนำพิพิธภัณฑ์ได้ จึงสนใจเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมของโครงการฯ เมื่อกลุ่มเป้าหมาย หมู่บ้านและคณะผู้วิจัยสามารถพัฒนาความคิดความต้องการไปในแนวเดียวกันได้ กิจกรรม โครงการเด็กมะเกลือพิทักษ์ถิ่นจึงเกิดขึ้น

โดยมีข้อตกลงว่า ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมคือ ทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่ 09.00-15.00 น.เป็นประจำไม่มีขาดตลอดระยะเวลา 3 เดือน คือ กรกฎาคม – กันยายน 2554 ทั้งนี้เพราะเด็กทุกคนยังอยู่ในวัยเรียน และวันเสาร์เด็กบางคนต้องเรียนพิเศษ จึงเหลือวันอาทิตย์วันเดียวในสัปดาห์ที่จะจัดกิจกรรม และจะมีการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงในตัวกลุ่มเป้าหมายทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติ พฤติกรรม แนวคิดในการรักถิ่น โดยสุดท้ายของเดือนกันยายนจะได้แผนเพื่อนำไปพัฒนาต่อเป็นแผนปฏิบัติการ ซึ่งคณะทำงานชุมชนฯ จะเป็นผู้สานต่อกิจกรรมร่วมกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย

7.2 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนบ้านมะเกลือ

จากสภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่หมู่บ้านวัดมะเกลือ คณะคณะผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการดำเนินการ โดยเริ่มจากการประชุมปรึกษาหารือถึงแนวคิดปรัชญาในการพัฒนา กิจกรรม/กระบวนการ และร่วมกันทำแผนการปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มชาวบ้านแกนนำผู้ใหญ่จำนวน 5 คนในหมู่บ้านวัดมะเกลือที่มีความสนใจ และอาสาเข้ามาดำเนินการร่วมกับคณะคณะผู้วิจัย (ซึ่งเรียกว่าคณะทำงานชุมชน) โดยมีความต้องการอยากให้เด็กหมู่บ้านวัดมะเกลือมีจิตอาสาเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชน และเป็นฐานของคนรุ่นใหม่ที่จะสร้างชุมชนที่เข้มแข็งสืบต่อไป

นอกจากนี้ กลุ่มแกนนำยังคาดหวังว่า เด็กมะเกลือที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนแล้ว ยังเป็นแกนนำในการเผยแพร่วัฒนธรรมชุมชนซึ่งปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและภายนอกอยู่แล้วอีกด้วย ดังนั้น คณะทำงานจึงได้วางกรอบวัตถุประสงค์ร่วมกันคือ

1) เพื่อร่วมกันพัฒนาทางความคิดจิตอาสา ให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่น เกิดสำนึกของการรักถิ่นของตนเอง พัฒนาชุมชน และร่วมรักษากฎมืปัญญา วัฒนธรรมที่ดีของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ของเด็กเยาวชนลูกหลานชาวหมู่บ้านวัดมะเกลือ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2) เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ภูมิปัญญาส่วนบุคคลให้เป็นประสบการณ์และภูมิปัญญาของชุมชน

3) เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน รวมทั้งให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเอง

ในขณะเดียวกัน ก็ร่วมกันกำหนดกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนที่จะเข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดกว้างๆเพื่อให้เด็กและเยาวชนบ้านมะเกลือทุกคนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม โดยไม่จำกัดจำนวน และระยะเวลาเพราะต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เป็นธรรมชาติที่สุด ขึ้นอยู่กับความพอใจและมีความสุขในการร่วมกิจกรรม เพราะคาดหวังว่าเมื่อร่วมกระบวนการเรียนรู้ไประยะหนึ่ง เด็กและเยาวชนจะค้นพบความต้องการของตนเองได้ และจะเกิดจิตสำนึกรักถิ่นขึ้นมา ท้ายที่สุดก็จะได้เด็กที่เป็นจิตอาสาตัวจริง ส่วนเด็กที่ไม่มีสำนึกจิตอาสาหรือไม่ใช่ตัวจริงก็จะออกจากกลุ่มไปโดยปริยาย ฉะนั้น สิ่งสำคัญของการดำเนินการก็คือ “กระบวนการเรียนรู้” ทำอย่างไรจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนเกิดสำนึกรักถิ่น? นั่นคือโจทย์ของคณะผู้วิจัยและคณะทำงานชุมชนกับเด็กและเยาวชนหมู่บ้านวัดมะเกลือ

7.2.1 หลักแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัยกลุ่มเด็กและเยาวชน

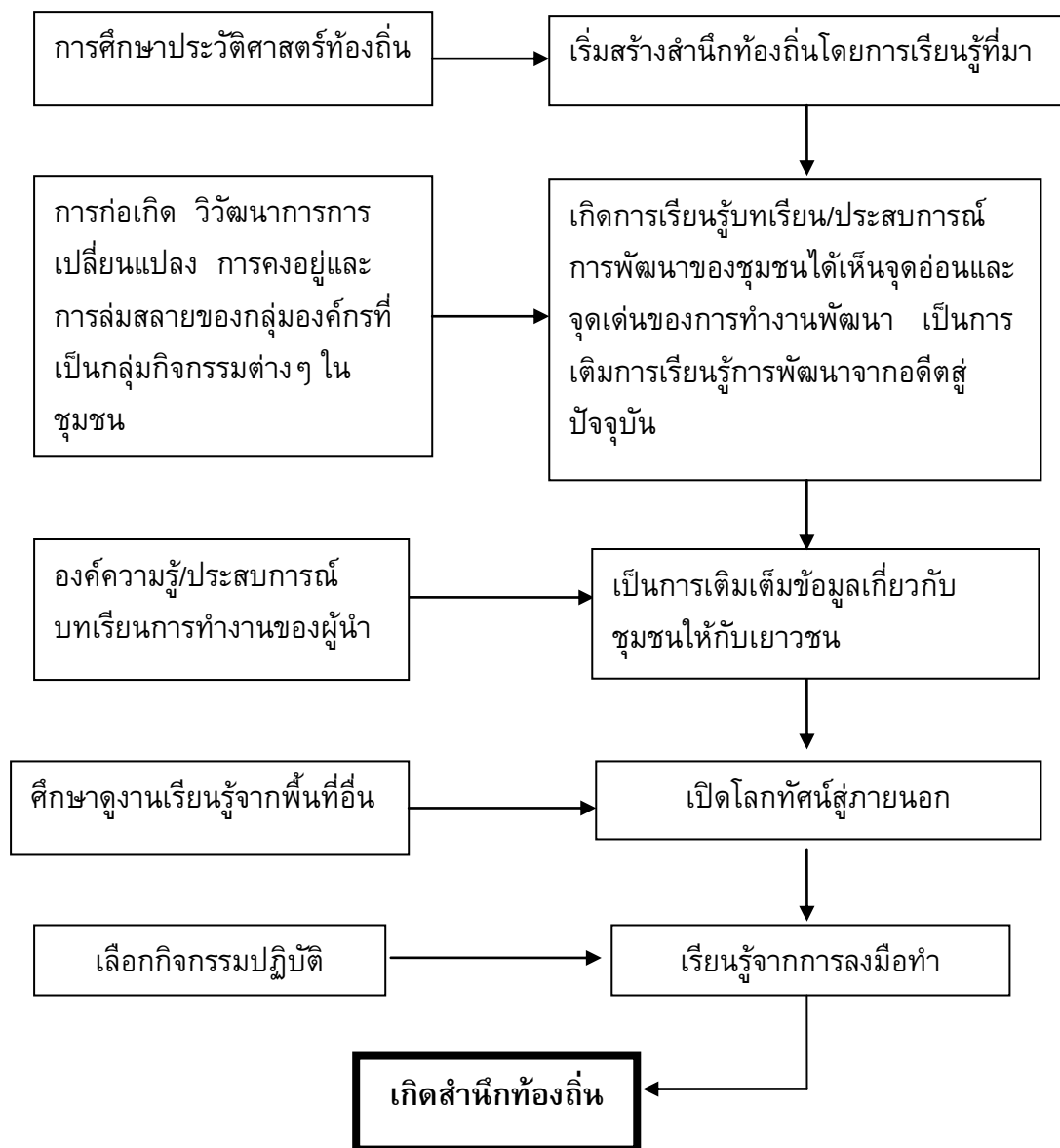
คณะคณะผู้วิจัยได้จัดทำร่างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดส่วนการเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tyler, 1945) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จะสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับ

- ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึงในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อยๆและต่อเนื่องกัน
- การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง หรือการจัดสิ่งที่มีความง่าย ไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลังเพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น
- บูรณาการ (integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์จึงควรเป็นในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนความคิดเห็นและได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมด ของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ต่างๆ กัน ประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ที่แวดล้อม ดังนั้น กิจกรรมครั้งนี้จึงต้องมีการจัดต่อเนื่องในวันอาทิตย์ทุกสัปดาห์

ประกอบกับแนวคิด ประวัติศาสตร์บอกเล่า(Oral History) ที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2551) ได้กล่าวว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันที่อาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ตั้งแต่ 2-3 ชั่วคนสืบลงไป ก็เกิดสำนึกร่วมขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีตขนบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน วลัยลักษณ์ ทรงศิริ(2554) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral

history) คือการบันทึก, อนุรักษ์ และตีความหมายของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มาจากประสบการณ์ส่วนตัวและความเห็นของผู้เล่าเหตุการณ์ การบอกเล่าประวัติศาสตร์มักจะเป็นหลักฐานจากผู้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งอาจจะรวมตำนานพื้นบ้าน, เรื่องปรัมปรา, เพลง และเรื่องราวที่เล่าขานกันมา

จากตัวอย่างกรณีงานศึกษาในการจัดระบบการเรียนรู้ผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจรัญญา วงษ์พรหม (2548) จากโครงการ “มองกระบวนการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์ผู้นำ และพัฒนาการมูลนิธิองค์กรชาวบ้าน” เป็นกระบวนการเรียนรู้ในระบบที่ใช้ประสบการณ์การรวมตัวกันของผู้นำในชุมชนอีสานเพื่อการพัฒนาชุมชนที่พยายามปฏิเสธระบบทุนนิยม ให้มาสู่การพึ่งตนเอง จนพัฒนาการไปสู่การรวมตัวกันเป็นมูลนิธิองค์กรชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และเมื่อเวลาเปลี่ยนไป ผู้นำที่สละเวลายุ่งกับการขยายแนวคิดและองค์ความรู้กับภายนอกต้องหันกลับมามองหมู่บ้านตนเอง เพราะเด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านเริ่มจะหลุดออกไปจากแนวคิดการพึ่งตนเองและการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านตนเอง ออกไปสู่กระแสอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการอพยพไปขายแรงงานต่างถิ่นมากจนมองหาคู่รุ่นหนุ่มสาวไม่พบ ในหมู่บ้านจะเหลือเฉพาะเด็กและคนแก่เท่านั้น สิ่งที่น่าคิดก็คือ ทำอย่างไรจะถ่ายทอดแนวคิดการพึ่งตนเอง ให้กับเด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านได้ จึงได้เกิดการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านความคิดจิตสำนึก ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ได้มีส่วนร่วมริเริ่มและลงมือดำเนินงานด้วยตนเองมากที่สุด โดยใช้วิธี “พัฒนาให้แนวคิด เห็นตัวอย่าง แล้วลงมือทำเอง” ดังกรอบแนวคิดการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างเทคนิคในการจัดการเรียนรู้

แผนภูมิที่ 7.1 กรอบแนวคิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างเทคนิคในการจัดการเรียนรู้
ที่มา : จริญญา วงษ์พรหม 2548

7.2.2 เทคนิค เครื่องมือ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้

กระบวนการเรียนรู้ที่คณะผู้วิจัยดำเนินการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานการวิจัยกับการพัฒนาเข้ามาใช้อย่างกลมกลืน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการผสมกลมกลืนงานวิชาการกับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผลองค์ความรู้หรือข้อมูลที่ได้จากกระบวนการนี้ เน้นที่กระบวนการถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญา/อุดมการณ์จากผู้ใหญ่สู่เด็กและเยาวชน ดังนั้นการประเมินความสำเร็จจึงอยู่ที่

การเปลี่ยนแปลงในตัวของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ และพฤติกรรม

จากแนวคิดข้างต้นสามารถนำมาปรับใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็นลำดับขั้นตอนประกอบด้วยเทคนิค/เครื่องมือ เชื่อมโยงกับกระบวนการในแต่ละขั้นตอน ได้ดังนี้

ตารางที่ 7.1 ลำดับขั้นตอนเทคนิค/เครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

ลำดับ	กิจกรรม	เทคนิค/เครื่องมือ	กระบวนการเรียนรู้
1	หาความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย	ประชุมร่วมกับชุมชน	เพื่อหาความต้องการในการพัฒนาความคิด จิตอาสาของเด็กและเยาวชน
2	จัดทำโครงการ	แผนการดำเนินงาน	จัดทำร่างโครงการและแผนการดำเนินงาน และร่วมกันพิจารณาปรับปรุงโครงการ
3	รับสมัครเด็กและเยาวชนสนใจเข้าร่วมโครงการ	ประชุม	เพื่อทำความเข้าใจโครงการและกิจกรรมรับฟังข้อเสนอของเด็กและเยาวชน และวางแผนการดำเนินการร่วมกันและรับสมัครเด็กและเยาวชน
4	คณะทำงานพบผู้ปกครอง	เดินชี้แจงตามบ้าน	คณะทำงานฝ่ายชุมชน พบผู้ปกครองเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อทำความเข้าใจโครงการฯ โดยมีผู้ปกครองบางคน สนับสนุนค่าอาหารกลางวันในการจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์ของโครงการฯ
5	นักวิจัยน้อยเรียงร้อยภูมิปัญญาท้องถิ่น	-อบรมวิธีการ/เครื่องมือเก็บข้อมูล(การตั้งคำถาม การจดบันทึก การค้นหาผู้รู้ฯลฯ) -การทำงานเป็นกลุ่ม การสรุปงานโดยใช้กระดาด บรีฟ การนำเสนอหน้าชั้น	อบรมการเก็บข้อมูลชุมชน การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบุภูมิปัญญา และการเรียนรู้สิ่งมีค่าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในการค้นหาสิ่งดีที่มีอยู่ในชุมชน เกิดความรักและความภาคภูมิใจ และกล้าที่จะนำเสนอสิ่งที่ค้นพบสู่สาธารณะ
6	ผู้เฒ่าเล่าขานลูกหลานเรียนรู้ เชิดชูบ้านมะเกลือ	นั่งล้อมวงใต้ต้นไม้ ผู้รู้เป็นผู้เล่าให้เด็กฟัง และถามตอบ	เด็กและเยาวชนร่วมกันค้นหาสิ่งดีในชุมชนที่อยากเรียนรู้ และใครจะเป็นผู้เล่าจะเรียนรู้อย่างไร โดยมีทั้งการเชิญผู้รู้ในชุมชนมาเล่าในฟัง เช่น ประวัติชุมชน สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ เรือแต่ละชนิด ปลาหมู ฯลฯ

ตารางที่ 7.1 (ต่อ)

ลำดับ	กิจกรรม	เทคนิค/เครื่องมือ	กระบวนการเรียนรู้
7	เด็กพาเดิน เฟลิตเฟลิตเรียนรู้สิ่ง ดีๆที่มีอยู่	-แบ่งกลุ่มและให้แต่ละกลุ่ม วาดแผนที่ชุมชนและ กำหนดจุดที่อยากเรียนรู้ -เดินไปตามจุดที่กำหนด และเรียนรู้โดยมีผู้รู้เล่าให้ฟัง	เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความชัดเจนต่อบทบาทหน้าที่ และร่วมเรียนรู้สิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชน โดยวาดแผนที่สิ่งที่ต้องการเรียนรู้ในชุมชนและเดินไปเรียนรู้ ณ สถานที่นั้นๆ สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ พิพิธภัณฑ์ศูนย์สุขภาพชุมชน
8	ติดตามผล	ประชุม/เขียนความคิดเห็น/ แบ่งกลุ่มนำเสนอ	เพื่อติดตามผลการดำเนินการของเด็กและเยาวชน โดยจะมีการสรุปผลทุกครั้งเมื่อเสร็จกิจกรรม เพื่อเสนอแนะและให้กำลังใจ
9	เรียนรู้นอกสถานที่	ศึกษาดูงาน	เรียนรู้และแลกเปลี่ยนกับเด็กที่มีประสบการณ์ในพื้นที่อื่นเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเด็กด้วยกัน และเปิดโลกทัศน์ของเด็กและเยาวชน
10	ประเมินผลและจัดทำ แผนกิจกรรม	ประชุม ระดมความคิด และ ประเมิน	เพื่อประเมินผลการดำเนินกิจกรรม และวางแผนแนวทางการดำเนินการต่อร่วมกัน เพื่อสร้างความยั่งยืนของโครงการ รวมทั้งการประเมินการเปลี่ยนแปลงในตัวของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง
11	สรุปและเขียน รายงาน	ใช้การสรุปผลร่วมกัน จากนั้นคณะผู้วิจัยก็ วิเคราะห์สรุปและเขียน รายงาน	สรุปผลการดำเนินงานเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการดำเนินการในระยะต่อไป

7.2.3 กิจกรรมและผลของการดำเนินการ

จากที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าการติดตามผลได้ดำเนินการเมื่อจบกิจกรรมทุกครั้ง พร้อมทั้งมีการสรุปผลที่วางกรอบไว้ 2 ประเด็นคือ 1) ประเมินการเปลี่ยนแปลงของเด็กและเยาวชนทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรม และทัศนคติ 2) ประเมินการสะท้อนความคิดของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน และการก่อเกิดกิจกรรมของเด็กและเยาวชน เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ทั้งนี้ได้ดำเนินการในกิจกรรมที่ 5-10 ดังนี้

7.2.3.1 นักวิจัยน้อยเรียงร้อยภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นการอบรมเพื่อเรียนรู้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชนเช่น การตั้งคำถาม วิธีการถาม วิธีการจดบันทึก วิธีการค้นหาผู้รู้ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ครุภูมิปัญญา และการนำเสนอข้อมูล ตลอดจนการเรียนรู้สิ่งมีค่าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในการค้นหาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เกิดความรักและความภาคภูมิใจ และกล้าที่จะนำเสนอสิ่งที่ค้นพบสู่สาธารณะ

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้มีหลากหลาย ทั้งการทำงานเป็นกลุ่ม การสรุปงานโดยใช้กระดาศบรูฟ การนำเสนอหน้าชั้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องมือเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านพฤติกรรม และทัศนคติ

ขั้นตอนของการดำเนินการมีดังนี้

1) การตั้งชื่อกลุ่ม และทำทางสัญลักษณ์ของกลุ่ม โดยให้เด็กแต่ละคนเสนอ และสรุปโดยการโหวตว่ากลุ่มชอบชื่อและทำทางแบบไหนมากที่สุด ใช้แสดงเป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่มตลอดไป สรุปว่าเด็กเสนอชื่อกลุ่ม “เด็กมะเกลือพิทักษ์รักษ์ถิ่น” และใช้ทำชูสองนิ้วทั้งสองข้างเป็นทำทางแสดงความเข้มแข็ง วิธีการนี้แสดงเพื่อเป็นเครื่องหมายการแสดงออกถึงความเป็นกลุ่ม ให้เกิดความรู้สึกเป็นพรรคพวก เพื่อสร้างความผูกพันให้แก่เด็กที่เข้าร่วมโครงการ ผลที่ได้คือเมื่อเด็กเอ่ยชื่อกลุ่มและแสดงทำทางต่อคนภายนอกกลุ่มหรือเด็กใหม่ที่สมัครเข้าร่วม เด็กจะเปล่งเสียงดังและแสดงทำทางที่เข้มแข็งทุกครั้ง

2) การแนะนำตัว โดยการให้เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม จับคู่เพื่อสัมภาษณ์คู่ตนเอง บันทึก จดจำ และนำมาเล่าให้คนอื่นฟังเพื่อให้คนอื่นรู้จักคู่ของตน วิธีนี้ให้อิสระในการตั้งคำถามในการสัมภาษณ์และการนำเสนอ เพื่อประเมินความสนใจพื้นฐานของเด็ก ความสามารถพื้นฐานที่มี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในส่วนของการนำเสนอทำให้เด็กมีความกล้าแสดงออก โดยเพียงตั้งโจทย์ว่า “ให้พยายามแนะนำคู่ของตนเองให้คนอื่นรู้จักมากที่สุด” และสิ่งหนึ่งที่พบคือ เด็กบางคนซักถามโดยไม่มีการจดบันทึก ทำให้เวลานำเสนอจำไม่ได้ มีข้อมูลแนะนำเพื่อนไม่มาก แต่เมื่อดำเนินการแบบนี้ซ้ำอีกครั้ง พบว่าเด็กก็จะมีการจดบันทึกทุกคน เมื่อมีข้อมูลในการนำเสนอ เด็กก็จะมีความกล้าในการแนะนำคู่ของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้สิ่งที่เด็กได้รับคือ วิธีการคิดคำถาม วิธีการถาม สรุปข้อมูลและนำเสนอข้อมูลที่ได้แบบง่ายๆ อีกด้วย

3) การใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสนามในการเรียนรู้ เป็นที่น่าแปลกใจว่าเด็กจำนวนมากไม่เคยเข้าไปดูพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือเลย ทั้งๆที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ในบริเวณวัดมะเกลือที่เป็นวัดตั้งอยู่ในหมู่บ้าน คณะผู้วิจัยจึงใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสนามให้เด็กได้เรียนรู้ โดยมีโจทย์ว่า เด็กต้องดูรายละเอียดภายในพิพิธภัณฑ์ว่ามีอะไรบ้าง และเลือกสิ่งของตนเองชอบมาคนละ 1 สิ่ง โดยบันทึกรายละเอียดมาให้มากที่สุด พร้อมทั้งจัดผู้ใหญ่ 3 คน เป็นผู้แนะนำพิพิธภัณฑ์และคอยตอบหากเด็กมีคำถาม

จากนั้น ก็จะเข้ากลุ่มให้เด็กระดมว่าใครพบอะไรในพิพิธภัณฑ์บ้าง เพื่อเป็นแนวทางให้เด็กรู้จักการสังเกต เด็กจะสนุกสนานกับการระดมกันเขียนลงในแผ่นกระดาศบรูฟ เช่น โอ่ง คันไถ อ่าง บัวรดน้ำ ไม้พาย เรือ กระบอกไม้ไผ่ใส่เอกสาร ที่บดยา หนังสือหรือซอง เครื่องพิมพ์ดีด ตะกร้า หอย หนังสือ โบราณวัตถุให้จัดใหม่พูนั่น แผ่นเสียง เงินพดด้วง กระบวยตักน้ำ ชามสังคโลก แจกันมุก

พระพุทธรูป ตะเกียงเจ้าพายุ หม้อต้มยา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากการที่ได้รู้จักสังเกตภายนอก แต่ยังไม่รู้รายละเอียดความหมายของสิ่งของที่เห็น **โจทย์ต่อไปก็คือ** ให้เด็กเลือกสิ่งที่ชอบมาคนละอย่าง เพื่อค้นคว้าต่อว่าสิ่งที่เลือกมีความหมายอย่างไร สิ่งนี้เป็นการฝึกให้เด็กเรียนรู้ที่จะค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม โดยการสอบถามจากผู้รู้ที่อยู่ในชุมชนต่อไป

ภาพที่ 7.1 กลุ่มเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรม

สิ่งที่คณะผู้วิจัยจะต้องทำก่อนจบกิจกรรมในแต่ละครั้งคือการสรุปและชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมเด็กได้อะไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เพราะเด็กจะ 모르ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไร ดังนั้นคณะผู้วิจัยจะต้องชี้แนะในประเด็นนี้ และผลที่เด็กสะท้อนจากการดำเนินกิจกรรมว่า

ก) ในด้านการเรียนรู้ “ ได้ความรู้ ได้รู้จักสิ่งดีๆ ในพิพิธภัณฑ์ ได้เห็นของที่ไม่เคยเห็น ได้สาระ/ประวัติของเก่าในพิพิธภัณฑ์ ”

ข) ในด้านความรู้สึก “ สนุก ได้รู้จักเพื่อน ได้เจอคนดีๆ ได้ความกล้าแสดงออก/มั่นใจในตนเอง และประทับใจในการร่วมกิจกรรม อยากให้เพื่อนที่ไม่มาได้มาเข้าร่วมกิจกรรม ”

ภาพที่ 7.2 รูปแบบกิจกรรมที่จัดในแต่ละครั้ง

7.2.3.2 ผู้เฒ่าเล่าขาน ลูกหลานเรียนรู้ เชิดชูบ้านมะเกลือ

เด็กและเยาวชนร่วมกันค้นหาสิ่งดีๆ ในชุมชนที่อยากเรียนรู้ และค้นหาว่าใครจะเป็นผู้รู้ที่จะเล่าให้ฟัง โดยมีทั้งการเชิญผู้รู้ในชุมชนมาเล่าในฟัง เช่น ประวัติชุมชน สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ เรือแต่ละชนิด ปลาหมึก ฯลฯ กิจกรรมครั้งนี้คณะผู้วิจัยสร้างบรรยากาศเป็นการเล่าทานได้ทันที ให้เด็กได้เรียนรู้แบบไม่เหมือนนั่งเรียนในห้องเรียน เด็กจะฟังอย่างสนใจ และเมื่อผู้เฒ่าเล่าจบ เด็กทุกคนจะมีคำถามคนละ 1 คำถามในสิ่งที่อยากรู้เพิ่มเติมจากที่เล่า ดังนั้นบรรยากาศและสิ่งที่ได้รับมอบหมาย(ตั้งคำถามในสิ่งที่สนใจคนละหนึ่งคำถาม) ทำให้เด็กฟังการเล่าเรื่องอย่างตั้งใจ ในขณะที่คณะผู้วิจัยจะพยายามใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กรักและภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมาของชุมชนของตน และสิ่งที่ไม่ลืมคือเด็กทุกคนจะจดบันทึกเพื่อเสร็จสิ้นการเล่าเรื่อง คณะผู้วิจัยจะตั้งคำถามกับเด็ก เด็กที่จดบันทึกก็จะจำได้และตอบคำถามได้ เด็กที่ไม่ได้จดบันทึกก็จะตอบได้บ้างไม่ได้บ้าง ทำให้คราวต่อไปเขาก็จะเริ่มจดบันทึกเหมือนเพื่อน

ภาพที่ 7.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ

เมื่อเด็กได้เรียนรู้ดีจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแล้ว กิจกรรมต่อไปคือ **มองชุมชนปัจจุบันผ่านสายตาของเด็ก** เพื่อจะสะท้อนภาพชุมชนจากความคิดของเด็กผ่านกิจกรรมการเล่นละคร โดยการแบ่งเด็กออกเป็นสองกลุ่ม แล้วให้โจทย์ว่า ชุมชนปัจจุบันเป็นอย่างไรโดย “แสดงละครสะท้อนชุมชน” สิ่งที่พบคือ เด็กสะท้อนภาพชุมชนในปัจจุบันได้ชัดเจนมาก พบว่า ผู้ใหญ่วัยแรงงานรีบเร่งออกไปทำงานแต่เช้า คนแก่เฒ่าบ้าน เด็กไปโรงเรียน มีเด็กบางกลุ่มเข้าร้านเกมส์ สูดบุหรี่ ในชุมชนมีการเล่นการพนัน และมียาเสพติด เด็กทั้งสองกลุ่มสะท้อนออกมาคล้ายกัน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เห็นชัดเจนถึงสภาพปัญหาของชุมชนผ่านละครนี้

จากนั้นก็วิเคราะห์เชื่อมโยงติดภาพให้เด็กเห็นระหว่างภาพอดีตที่มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง ภาพปัจจุบันจากละครที่เด็กแสดง ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพื่อนำไปสู่การมองภาพอนาคตร่วมกันว่า หากมองไปข้างหน้าเมื่อพวกเขาโตเป็นผู้ใหญ่ อยากเห็นอะไร โดยใช้กลุ่มเดิมที่เล่นละครช่วยกันระดมความคิดเห็นแล้ววาดเป็นภาพออกมาถึงหมู่บ้านวัดมะเกลือในอนาคตที่อยากให้เป็น และมอบหมายให้ตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอ

จะเห็นว่า **กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ A-I-C คือ กระบวนการที่จะได้มาซึ่ง A (Appreciation)** เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยเปิดโอกาสให้ทุกคน แสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพการของชุมชน ตำบล ในอดีต ปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดอนาคต อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาต่อไป

7.2.3.3 เด็กพาเดิน เพลิดเพลินเรียนรู้สิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชน

เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความชัดเจนต่อการเรียนรู้จากของจริง และร่วมเรียนรู้สิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชน โดยวาดแผนที่และกำหนดจุดสถานที่ที่ต้องการเรียนรู้ในชุมชนและเดินไปเรียนรู้ ณ สถานที่นั้นๆ ร่วมกัน ซึ่งเด็กก็กำหนดไว้ 4 จุด คือ สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ พิพิธภัณฑ์โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน วิธีการสำคัญ คือ

ก) แบ่งเด็กออกเป็นสองกลุ่ม ให้วาดแผนที่เส้นทางที่อยากสัญจร โดยกำหนดจุดสำคัญที่อยากเรียนรู้บนเส้นทางที่เสนอ พบว่าเด็กสองกลุ่มเขียนเส้นทางคนละเส้น จึงต้องให้มีการโหวตเลือกว่า จะเดินเส้นทางไหนก่อน เด็กก็เลือกเส้นทางผ่านวัดมะเกลือ ข้ามคลองนราภิรมย์ โดยอยากจะเรียนรู้เรื่องสะพานร้อยปีที่ข้ามคลองนราภิรมย์ ข้ามไปอีกชุมชนหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดนนทบุรี ตรงไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตลาดบ้านมะเกลือ เป็นสามจุดที่เด็กจะได้เรียนรู้ในวันนี้ ส่วนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือซึ่งอยู่บนเส้นทางไม่ได้เข้าเพราะเด็กได้เรียนรู้ก่อนหน้านี้แล้ว

ข) จัดกลุ่มออกเดินทางโดยไม่ลืมที่จะมอบหมายความรับผิดชอบให้กลุ่มต้องจดบันทึก รายละเอียดของแหล่งเรียนรู้กลุ่มและแห่ง เพื่อเตรียมนำเสนอ เมื่อเดินถึงจุดหมายที่หนึ่งก็จะเตรียมผู้รู้ประจำแต่ละที่เพื่อบอกเล่าเกี่ยวกับสะพานร้อยปี และคลองนราภิรมย์ ในประเด็นความเป็นมา ความสำคัญ รวมทั้งเล่าถึงเหตุการณ์และความร่วมมือของชุมชนในการฟื้นฟูบูรณะสะพานครั้งใหญ่

จากนั้นเดินต่อไปที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตลาดวัดมะเกลือ พบผู้อำนวยการฯ ซึ่งเป็นผู้บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับโรงพยาบาลฯ และตอบคำถามของเด็กๆ ได้อย่างเป็นที่พอใจ

ค) สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ และนำเสนอ

เมื่อผ่านมาถึงกิจกรรมที่สาม พบว่าเด็กมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิด/ทัศนคติ ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ดังเช่น การตั้งคำถามของเด็กจะพัฒนาการจากเดิมที่คำถามส่วนใหญ่จะใช้คำว่า “ใคร” และ “ทำไม” “เมื่อไร” แต่ในระยษนี้เด็กจะมีคำถาม “อย่างไร” เพิ่มขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น ใครเป็นคนสร้างสะพานร้อยปี สร้างขึ้นเมื่อไร คำถามในระยะหลังๆ เด็กจะถามว่า เมื่อสะพานชำรุดจะทำอย่างไร หรือตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือ ว่า

- ทำไมต้องมีพิพิธภัณฑ์
- พิพิธภัณฑ์ตั้งมาเมื่อไร
- ใครเป็นคนเลือกวัดเป็นสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์
- ใครเป็นคนริเริ่มให้มีพิพิธภัณฑ์
- ใครมีส่วนร่วมในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้าง
- มีพิพิธภัณฑ์กี่แห่งในประเทศไทย และนครปฐม
- ของพิพิธภัณฑ์มีของกี่ชนิด
- ทำไมพิพิธภัณฑ์ต้องมีของเก่า มีของใหม่ได้หรือเปล่า
- ถ้าไม่มีพิพิธภัณฑ์จะเป็นอย่างไร และมีแล้วจะดีอย่างไร เป็นต้น

หรืออีกตัวอย่างเกี่ยวกับ ตะเกียงเจ้าพายุ ที่ได้กพบในพิพิธภัณฑ์ คำถามที่เด็กๆ สงสัยคือ

- ใครเป็นผู้สร้างตะเกียงเจ้าพายุ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- ตะเกียงเจ้าพายุเกิดขึ้นเมื่อใด อายุกี่ปี
- ตะเกียงเจ้าพายุมีส่วนประกอบอะไรบ้าง
- มีรูปแบบอื่นหรือเปล่า
- ทำไมจึงเรียกว่าตะเกียงเจ้าพายุ

เหล่านี้เป็นตัวอย่างคำถามที่ได้ระดมกันเขียนออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการค้นคว้าหาคำตอบต่อไป

ภาพที่ 7.4 สัญจรเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในชุมชน

7.2.3.4 การเรียนรู้นอกชุมชน

จากแนวคิดของจรัญญา วงษ์พรหม(2548) ที่เชื่อว่า การเรียนรู้นอกสถานที่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กและเยาวชนปรับเปลี่ยนแนวคิดได้ ดังนั้นจึงเกิดกิจกรรมเรียนรู้นอกสถานที่ของเด็กมะเกลือพิทักษ์รักษ์ถิ่นขึ้น โดยมองเป้าหมายร่วมกันคือจะนำความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑน์ที่อื่นๆ มาปรับใช้ในชุมชน อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเรียนรู้นอกสถานที่ไม่ใช่จะดำเนินการได้ง่าย เนื่องจากต้องสัมพันธ์กับสถานที่ต่างๆ ว่ามีอะไรให้เรียนรู้บ้าง และตรงกับความต้องการของเด็กและชุมชนหรือไม่งบประมาณที่จะใช้จ่ายจะหามาจากไหน รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงต้องจัดลำดับขั้นตอนให้ชัดเจน เพื่อสะดวกในการเตรียมการนำเด็กจำนวน 50 คน ออกเดินทาง โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ก) ขั้นตอนเตรียมการ คณะผู้วิจัยเน้นหลักๆ 3 เรื่องคือ

- การเตรียมสถานที่เรียนรู้ โดยอยู่ในกรอบเงื่อนไขว่าเดินทางไม่ไกลไปกลับได้ภายในวันเดียว มีเด็กและเยาวชนในถิ่นที่แห่งนั้นร่วมดำเนินกิจกรรมและเป็นพิพิธภัณฑน์ด้วย ซึ่งก็ใช้เวลาในการค้นหาระยะหนึ่ง ได้ 3 แห่งที่มีความต่างกัน คือ วัดขนอน(หนังใหญ่) พิพิธภัณฑน์วัดม่วง พิพิธภัณฑน์หุ่นขี้ผึ้งสยาม อำเภोधธาาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งจะใช้เวลาในการเดินทางจากหมู่บ้านวัดมะเกลือ ประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที

- การบริหารจัดการ เช่น จัดหางบประมาณ เตรียมรถ อาหาร และอุปกรณ์การเดินทาง จากที่กล่าวแล้วว่าการเรียนรู้นอกสถานที่สำหรับเด็กและเยาวชน 50 คน เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้งบประมาณมากพอสมควร คณะผู้วิจัยจึงได้เขียนโครงการเพื่อเสนอขอสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลคลองโยง โดยนายกสมเกียรติ จันทร์แสง เห็นความสำคัญในกิจกรรมของเด็กและเยาวชนจึงได้อนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการจำนวน 40,000 บาท

- การเตรียมเด็กและเยาวชนที่จะร่วมเดินทาง การเตรียมความพร้อมก่อนการเดินทางคณะผู้วิจัยและคณะทำงานชุมชนได้ร่วมกันเตรียมความพร้อมทั้งเด็กและเยาวชนทั้งเตรียมการจัดการและวิธีการที่จะเก็บเกี่ยวความรู้ในการเดินทางครั้งนี้ให้ได้มากที่สุด โดยการแบ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนออกเป็น 5 กลุ่มๆละ 10 คน ให้เด็กตั้งชื่อกลุ่มเองและเลือกหัวหน้ากลุ่ม

และมีคณะกรรมการชาวบ้านที่เดินทางไปด้วยจะเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มๆละ 1 คน โดยในแต่ละกลุ่มจะต้องดูแลซึ่งกันและกัน เช่น ตรวจสอบจำนวนสมาชิกในกลุ่มทุกครั้งก่อนรถออก ดูแลสมาชิกกลุ่มหากไม่สบาย ประสานแจ้งพี่เลี้ยงกลุ่ม เป็นต้น

ในด้านการเรียนรู้ มีการเตรียมความคิด 3 ประเด็นคือ

- ความคาดหวังต่อการเรียนรู้นอกสถานที่ โดยใช้วิธีการระดมความคิด ตัวอย่างเช่น อยากเรียนรู้ว่าเด็กๆที่อื่นทำกิจกรรมอะไรและทำได้อย่างไร อยากรู้จักความเป็นอยู่ของคนมอญ อยากรู้จักหนังใหญ่ เป็นต้น

- อยากจะเรียนรู้อะไร คณะผู้วิจัยได้ให้แต่ละกลุ่มเลือกสถานที่ 1 ใน 3 แห่งว่าอยากเรียนรู้ในเชิงลึกเพื่อสรุปความรู้ให้กลุ่มอื่นๆฟังเมื่อกลับมา โดยเริ่มจากการระดมความคิดในกลุ่มว่าสถานที่ที่เลือกอยากจะเรียนรู้อะไรบ้าง ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ และทุกคนก็ร่วมระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกมากมาย

- ทำอย่างไรถึงจะได้เรียนรู้ ในแต่ละกลุ่มเสนอแนวทางที่จะเรียนรู้ เช่น อ่านข้อมูลที่มีเขียนไว้ ตั้งใจฟัง จดบันทึก ซักถาม เป็นต้น

- จะนำความรู้ที่ได้มาเล่าสู่เพื่อนฟังอย่างไร ส่วนใหญ่เสนอว่าจะจดบันทึก บางกลุ่มจะนำเสนอด้วยภาพ ทั้งภาพถ่ายและวาดภาพ บางกลุ่มบอกว่าจะพยายามรวบรวมข้อมูลเอกสารต่างๆที่มีในพื้นที่มาสรุปนำเสนอ เป็นต้น

ข) ชั้นเรียนรู้ วัดขนอน (หนังใหญ่) อำเภอโพธาราม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีกิจกรรมหลากหลาย มีทั้งพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ มีการแสดงเชิดหนังใหญ่ และวงดนตรีไทยของเด็กและเยาวชน ในท้องถิ่น บริหารจัดการโดยพระครูพิทักษ์ศิลปาคมเจ้าอาวาส แห่งที่สองคือพิพิธภัณฑ์วัดม่วง อำเภอโพธาราม เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เล่าเรื่องราวความเป็นมาของคนมอญ ที่มีการจัดสถานที่ในวัดเหมือนหมู่บ้านวัดมะเกลือ มีเด็กและเยาวชนทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อยคอยต้อนรับและแนะนำพิพิธภัณฑ์ มีการจัดการโดยผู้นำชุมชน และโรงเรียน สุดท้ายคือพิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งสยาม เด็กจะได้เห็นการบริหารจัดการโดยเอกชน ทำให้เด็กมะเกลือได้เห็นความต่างทั้งในแง่ของพิพิธภัณฑ์ เปรียบเทียบการบริหารจัดการ และกิจกรรมที่เด็กก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการได้

ค) สิ่งที่ควรเตรียมติดตัวไป หมวก ยาประจำตัว เนื่องจากคณะทำงานจัดทำถุงผ้าเสื้อยืด และสมุด ปากกา แจกให้ในรถด้วย

ง) หนังสือขออนุญาตผู้ปกครอง ซึ่งแจกให้เด็กและเยาวชนกลับไปขออนุญาตก่อน

จ) ขั้นสรุปบทเรียนการเรียนรู้เมื่อกลับมา แต่ละกลุ่มได้นำเสนอในสิ่งที่ได้เรียนรู้ตามที่วางแผนไว้ โดยเพื่อนๆ ในกลุ่มอื่นช่วยกันเพิ่มเติมข้อมูลในสิ่งที่ตกหล่น ทำให้พบว่า เด็กและเยาวชนสามารถเรียบเรียงข้อมูลได้เป็นอย่างดี โดยดึงข้อมูลจากเอกสารที่ได้รับแจก ข้อมูลจากการฟังบรรยาย และซักถาม รวมทั้งจดบันทึกมาจากที่มีการเขียนบรรยายรายละเอียดไว้ในสถานที่

จากการประเมินการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม และความทักษะสามารถ รวมทั้งทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการ พบว่า มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูล การนำเสนอข้อมูล พฤติกรรมเช่นเด็กชายหลายคนยังซุกซน วันที่เดินทางทุกคนจะอยู่ในระเบียบ และ

ให้ความร่วมมือกับพี่เลี้ยงเป็นอย่างดี มีความใฝ่รู้ จดบันทึก และสนใจเรียนรู้เป็นอย่างดี และสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การร่วมกันวางแผนการดำเนินการต่อโดยใช้ความรู้และประสบการณ์ในหลายๆ ส่วนที่ร่วมโครงการและที่เรียนรู้นอกสถานที่ โดยมีความคิดที่จะทำประโยชน์ต่อส่วนรวมมากขึ้น

ภาพที่ 7.5 เรียนรู้นอกชุมชน ได้ทั้งความรู้ สิ่งที่ไม่เคยรู้จัก ความสนุกสนาน และได้แลกเปลี่ยนกับเด็กและเยาวชนคนอื่นด้วย

7.2.4 การจัดทำแผนกิจกรรม

การจัดทำแผนกิจกรรมหลังจากที่คณะผู้วิจัยประเมินว่าเด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาชุมชน และมีศักยภาพในการคิด วางแผน และดำเนินการต่อไปได้แล้ว จึงได้จัดกิจกรรมระดมความคิดเพื่อจัดทำแผน ซึ่งขั้นตอนนี้อธิบายได้ว่าเป็นขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) ในกระบวนการ A-I-C เป็นขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์ เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหามาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม

จากที่เคยแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมไว้ 5 กลุ่ม จึงได้ดำเนินการต่อเนื่องโดยแจกกระดาษบุฟให้เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มแปลงความฝันที่เคยวาดไว้ตั้งแต่เริ่มโครงการ และความรู้ต่างๆ ประสบการณ์ที่เข้าร่วมโครงการและเรียนรู้นอกสถานที่ โดยให้โจทย์ว่า “หากเด็กมะเกลือจะพิทักษ์รักษถิ่น ควรต้องทำอะไรและอย่างไรได้บ้าง” ซึ่งสามารถแสดงโดยภาพได้ดังนี้

จากนั้นเด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มก็เล่าเรื่องราวฉายภาพที่ตนเองร่วมกันคิดภายใต้ความรู้และประสบการณ์ที่มีทั้งจากการทำกิจกรรม และการเรียนรู้นอกสถานที่ที่ออกมามากมายมีทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน สุดท้ายเราจึงร่วมกันสรุปภาพออกมาเป็นแผนคร่าวๆ ซึ่งบางกิจกรรมสามารถสะท้อนปัญหาในชุมชน และแนวทางที่เด็กและเยาวชนอยากที่จะแก้ไขร่วมกัน กับกิจกรรม

สร้างสรรค์ที่เด็กและเยาวชนอยากให้เกิดขึ้นในชุมชน จากผลที่เด็กได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

แผนกิจกรรมที่เด็กจะเลือกจะดำเนินการ

ตารางที่ 7.2 แผนกิจกรรมทางวัฒนธรรม

แผนกิจกรรม	แนวทาง
1) พิพิธภัณฑ	
1.1 จัดตั้งกลุ่มมัคคุเทศน์น้อย	- จัดอบรมมัคคุเทศน์น้อย - จัดแสดงละคร - จัดกิจกรรมให้มัคคุเทศน์น้อย - ผู้ที่เป็นมัคคุเทศต้องเรียนรู้เรื่องราวต่างๆในพิพิธภัณฑเพื่อบอกเล่าต่อให้คนอื่นฟังได้ - มัคคุเทศต้องแต่งกายพื้นบ้านให้เข้ากับวัฒนธรรม ประเพณี
1.2 เผยแพร่พิพิธภัณฑ	- เผยแพร่ทาง internet โดยการทำบล็อก และเว็บบอร์ด - ประชาสัมพันธ์ในชุมชน โดย ทำป้ายเผยแพร่ แจกใบปลิว จัดกิจกรรม จัดกลุ่มเด็กแนะนำในชุมชนเพื่อเชิญชวนเยี่ยมชม - พัฒนาพิพิธภัณฑให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยปรับปรุงจุดบกพร่องของพิพิธภัณฑก่อน - จัดกิจกรรมต่างๆเพื่อดึงดูดผู้สนใจเริ่มจากคนในหมู่บ้านก่อน และค่อยๆขยายออกไปพร้อมทั้งขยายกิจกรรม เช่น ตลาดน้ำ
2) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	- จัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง - เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ - รักและภูมิใจท้องถิ่น

ตารางที่ 7.3 แผนกิจกรรมเรื่องสิ่งแวดล้อม

แผนกิจกรรม	แนวทาง
1) รณรงค์ใช้ถุงผ้า	- ไปตลาดหรือซื้อของปฏิเสธถุงพลาสติก - เตือนผู้ปกครองหรือคนในบ้านให้ถือถุงผ้าหรือตะกร้าไปตลาด - ใช้ถุงผ้าเป็นตัวอย่างให้คนอื่น - จัดกิจกรรมรณรงค์ในตลาด
2) จัดการขยะ	
2.1 ในคลอง	- ช่วยกันเก็บขยะในคลอง - เก็บผักตบชวา - รณรงค์ไม่ทิ้งขยะลงคลอง - หักวายน้ำสำหรับคนที่ว่ายน้ำไม่เป็น

ตารางที่ 7.3 (ต่อ)

แผนกิจกรรม	แนวทาง
2.2 ในวัด	- ช่วยกวาดลานวัดและศาลาใหญ่ - ล้างห้องน้ำ
3) ปลุกต้นไม้	- -จัดกิจกรรมปลุกต้นไม้ - -รณรงค์ปลุกต้นไม้
4) ทำวัตรปลาหน้าวัด	- ปลอ่ยพันธ์ปลาหน้าวัด - รณรงค์ไม่จับปลาหน้าวัด - โครงการอาหารปลา - เวรยามเฝ้าระวัง
5) รณรงค์ลดพลังงาน	- รณรงค์ในชุมชนให้ใช้จักรยานแทนมอเตอร์ไซด์

ตารางที่ 7.4 ความรู้ที่ติดตัวที่เป็นทุนนำไปดำเนินกิจการต่อ (จากการประเมินตนเองของเด็ก)

แผนกิจกรรม	แนวทาง
1) ผังความรู้	- สามารถสรุปสาระสำคัญของข้อมูลจากการบอกเล่า - นำไปใช้ในชีวิต ใช้ในโรงเรียนเวลานำเสนอหน้าชั้น สามารถสรุปใจความสำคัญ และตั้งคำถามเป็นในการอ่านหนังสือ
2) การทำงานเป็นทีม	- นำความคิดมาแบ่งปัน - เอื้อเฟื้อ สามัคคี - มีวินัยในการทำงานร่วมกัน - ตรงต่อเวลา - รับฟังความคิดเห็นคนอื่น

7.2.5 ข้อค้นพบจากการวิจัย

7.2.5.1 จากการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงหลังการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งพบว่า เมื่อจัดกิจกรรมตามแผนจนครบถ้วน เด็กและเยาวชนมีความเปลี่ยนแปลงในระดับที่คณะผู้วิจัยและคณะกรรมการชุมชนพอใจ ทั้งในด้านความรู้ เด็กมีความรู้เพิ่มเติมในหลายๆด้าน เช่น ประวัติชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑทั้งในชุมชนตนเองและภายนอก เป็นต้น ในด้านความเข้าใจ เมื่อมีความรู้แล้วการมีผู้ใหญ่ได้อธิบายเพิ่มเติมในสิ่งที่เด็กเห็นหรือสงสัยก็จะเป็นส่วนที่ช่วยให้เด็กมีความเข้าใจต่อสิ่งนั้นมากขึ้น และจดจำได้ ในด้านทักษะ เด็กและเยาวชนได้รับการฝึกในการตั้งคำถามต่อเรื่องต่างๆจนเป็นนิสัย ดังนั้นเมื่อจัดกิจกรรมใดๆ หรือทัศนศึกษา เมื่อวิทยากรพูดจบ เด็กจะยกมือถามคำถามได้อย่างฉะฉานและชัดเจน ดังนั้น หากมีเวทีให้เด็กได้แสดงออกอย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้เด็กยังมีทักษะความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูล การนำเสนอข้อมูล เด็กมีความใฝ่รู้ จดบันทึก และสนใจเรียนรู้เป็นอย่างดี และสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การร่วมกันวางแผนการดำเนินการโดยใช้ความรู้และ

ประสบการณ์ในหลายๆส่วนที่ร่วมโครงการและที่เรียนรู้นอกสถานที่ โดยมีความคิดที่จะทำประโยชน์ต่อส่วนรวมมากขึ้น

7.2.5.2 สุดท้ายในด้านพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่คุณผู้วิจัยจะต้องทำก่อนจบกิจกรรมในแต่ละครั้งคือการสรุปและชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมเด็กได้อะไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เพราะเด็กจะไม่รู้ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไร ดังนั้นกิจกรรมสรุปบทเรียนแต่ละครั้งจึงเป็นส่วนที่คุณผู้วิจัยใช้เพื่อชี้แจงให้กลุ่มเป้าหมายเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่างๆ

จากผลการประเมินความรู้สึกของเด็กต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้รับเด็กตอบว่า

ตารางที่ 7.5 ผลการประเมินความรู้สึกของเด็กต่อกิจกรรมการเรียนรู้

ก่อนร่วมกิจกรรม	ระหว่างดำเนินกิจกรรม	หลังสิ้นสุดกิจกรรม
เมื่อเด็กได้รับทราบวัตถุประสงค์ของโครงการรู้สึกอย่างไร 1. ดีใจเพราะไม่อยากอยู่บ้านเฉยๆ 2. ดีใจ เพราะจะไม่มีเพื่อน 3. ได้มาเรียนรู้กับเพื่อนๆ	1. เมื่อร่วมกิจกรรมได้ความรู้ อะไร - ประวัติหมู่บ้านวัดมะเกลือ สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ - เรียนรู้ว่าที่อื่นเค้าทำอะไร เรื่องมีคฤเทศน์น้อย การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น - รู้เรื่องปลาหมอ - รู้จักการทำงานเป็นทีม - รู้วิธีสรุปผังความรู้ 2. รู้สึกอย่างไร - สนุกสนาน - ได้ทานขนม - ได้ไปเที่ยวแถมได้ความรู้กลับมาด้วย - ได้เรียนรู้จากครู เพื่อน - รอให้ถึงวันอาทิตย์ไว จะได้เจอครูและเพื่อนๆ	รู้สึกอย่างไร - เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง และหมู่บ้านวัดมะเกลือ - กล้าแสดงออก กล้าพูด ตั้งคำถามเป็น รู้จักวิธีการสังเกต - มีความรู้เพิ่มขึ้นมากมายหลายอย่าง ทั้งเรื่องพิพิธภัณฑสถาน คนมอญ หนึ่งใหม่ หุ่นขี้ผึ้ง - ดีใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม - อยากจะให้คนมารู้จักพิพิธภัณฑสถานและหมู่บ้านของเราบ้าง - ไม่อยากให้หยุดกิจกรรม เพราะยังมีอีกหลายเรื่องที่ยังอยากเรียนรู้เช่น คลองนราภิรมย์ชื่ออะไรกันแน่ เพราะช่วงที่น้ำท่วมโทรทัศน์เรียกว่าคลองทีวีพัฒนา? ความเป็นมาของตะเกียงเจ้าพายุ เป็นต้น - อยากทำกิจกรรมต่อจากที่วางแผนไว้ - อยากเป็นมัคคุเทศน์น้อย

ด้วยระยะเวลาการดำเนินงานที่จำกัดคณะผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการต่อเนื่องถึงระดับที่เด็ก ๆ อยากให้เกิดได้ จึงได้เพียงสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดให้คณะทำงานชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนดำเนินการสานต่อให้ถึงฝันของเด็ก ๆ กลุ่มนี้

7.2.5.3 ผลพลอยได้ที่พบคือ กลุ่มที่ได้เรียนรู้ร่วมไปกับกลุ่มเด็กและเยาวชนคือ คณะทำงานชุมชน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรียนรู้แนวคิด กิจกรรม และที่สำคัญคือการจัดการกระบวนการซึ่งคาดหวังไว้ว่า คณะทำงานชุมชนกลุ่มนี้จะเป็นผู้ดำเนินการต่อจากคณะผู้วิจัยที่มีระยะเวลาจำกัด และไม่ใช้คนในชุมชน

7.2.5.4 จากการประเมินผล พบว่ากระบวนการเรียนรู้ที่คณะผู้วิจัยดำเนินการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานการวิจัยกับการพัฒนาเข้ามาใช้อย่างกลมกลืน ซึ่งถือไว้ว่าเป็นการผสมกลมกลืนงานวิชาการกับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผลองค์ความรู้หรือข้อมูลที่ได้จากกระบวนการนี้ เน้นที่กระบวนการถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญา/อุดมการณ์จากผู้ใหญ่สู่เด็กและเยาวชน ดังนั้น การประเมินความสำเร็จจึงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงในตัวของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งก็พบว่า เด็กและเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงทุกคนแต่อยู่ที่ระดับของความสนใจ ความเข้าใจ และการรับรู้ที่ต่างกัน ซึ่งมาจากอายุ และความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ประสบการณ์เดิมจากการประเมินพบว่าเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ยังไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนหรือกิจกรรมจิตอาสามาก่อน

7.2.5.5 กระบวนการA-I-C ที่ส่วนใหญ่จะดำเนินการเพื่อจัดทำแผนก่อนเริ่มดำเนินการ แต่ในการดำเนินการกับกลุ่มเด็กและเยาวชนหมู่บ้านวัดมะเกลือ พบว่าสามารถดำเนินการในระหว่างจัดทำกิจกรรมได้ และผลที่ได้มีความชัดเจน และสามารถดำเนินการได้ภายใต้ความพร้อมทางด้านแนวคิดรักถิ่น และความรู้ที่ได้เรียนรู้ระดับหนึ่ง ส่งผลให้เกิดความต้องการอยากจะพัฒนาชุมชนของตน ดังนั้น สิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นการจัดทำแผนการดำเนินการที่แปลงจากปัญหาที่พบและความฝันที่ต้องการแก้ไข เดิมความรู้และประสบการณ์จากการเรียนรู้ สู่การปฏิบัติได้จริง

7.2.5.6 ในชุมชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี โดยผู้ปกครองบางคนสนับสนุนค่าอาหารกลางวันในการจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์ของโครงการฯ พระวัดมะเกลือให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรม และสนับสนุนขนมแจกเด็กด้วย เทศบาลตำบลคลองโยงทั้งนายกเทศบาลและเจ้าหน้าที่ก็ให้การสนับสนุน สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าที่หายากในปัจจุบัน แต่ด้วยการดำเนินการของโครงการฯ ที่ถือว่าเป็นจุดสำคัญคือ คณะผู้วิจัยทำงานควบคู่กับคนในชุมชนเป็นคณะทำงานทำให้เป็นตัวแทนโครงการจึงเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการไปในตัว นอกจากนี้การจัดระบบการสื่อสารกับผู้ปกครองเด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการตั้งแต่เริ่มโครงการฯ และกิจกรรมหลักๆ เช่น การเรียนรู้นอกสถานที่ก็จะมีจดหมายขออนุญาตให้ผู้ปกครองเซ็นอนุญาตกลับมา ทำให้ผู้ปกครองมั่นใจในการสนับสนุนให้ลูกหลานร่วมกิจกรรม